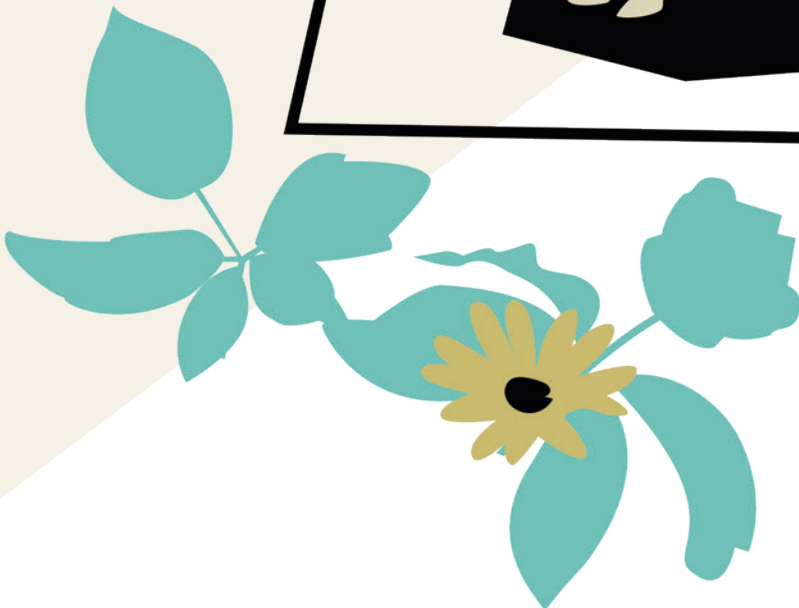
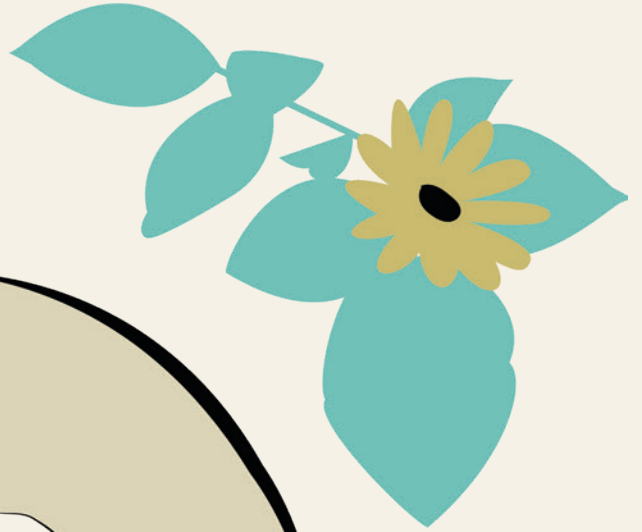

UNT DE VISTA

Teories de la conspiració, negacionisme de la COVID-19 i moviments en contra de les mesures per a la contenció de la pandèmia

Cristian Soler Roca

Tutora: Alba Navalón Mira

FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES I EMPRESARIALS
UNIVERSITAT D'ALACANT

cristiansolerroca@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9527-655X

RESUM

La present investigació té per objectiu comprovar si es pot emmarcar el discurs dels grups contraris a l'acceptació de les mesures preventives contra la COVID-19 dins de les teories de la conspiració i analitzar quins són els seus arguments. L'estudi s'ha dut a terme amb una metodologia quantitativa, utilitzant la tècnica de l'anàlisi de contingut sobre els missatges del grup de Telegram del col·lectiu negacionista Docentes por la Verdad. El marc temporal d'aquestes dades ha sigut de desembre de 2020 (data en la qual es comença a vacunar contra la COVID-19) a maig de 2021 (data en la qual s'acaba la pauta de vacunació de la majoria del professorat). Sobre els dies de les dates assenyalades, en total 182 dies, s'ha fet un mostreig amb el 95 % de nivell de confiança i un error del 5 %, que ha donat com a resultat una mostra de 124 dies. Per a seleccionar els dies es va utilitzar un mostreig sistemàtic amb la funció $K=N/n$. La precodificació de l'anàlisi es va basar en la caracterització de les teories de la conspiració de Brotherton (2013) i els arguments negacionistes detectats per la Comissió Central de Deontologia de l'Organització Mèdica Col·legial (2020). Els resultats mostren que aquests col·lectius es poden considerar grups conspiracionistes i confirmen els resultats d'altres investigacions respecte als seus arguments, i n'afeg alguns de nous.

Paraules clau: teories de la conspiració, negacionisme, COVID-19, antivacunes, antimascaretes

ABSTRACT. *Conspiracy theories, COVID-19 denialism, and movements against measures to contain the pandemic*

The aim of this present research was to test whether the discourse of groups opposed to the acceptance of COVID-19 preventive measures could be framed within conspiracy theories and to analyse their arguments. This study was conducted using quantitative methodology by applying the technique of content analysis to the messages sent within the denialist collective *Docentes por la Verdad* Telegram messaging application group. The data collection timeframe was from December 2020 (when vaccination against COVID-19 started) to May 2021 (when the vaccination schedule for the majority of teachers ended). Systematic sampling with the function $K = N/n$ was used to select sufficient days within this aforementioned date range to comply with a 95% confidence level and error of 5%, resulting in a sample of 124 from a total of 182 days. The pre-coding of the analysis was based on Brotherton's (2013) characterisation of conspiracy theories and the denialist arguments detected by the *Comisión Central de Deontología de la Organización Médica Colegial* (Central Commission of Deontology of the Spanish Medical Association; 2020). The results showed that these collectives can be considered conspiracy groups and reaffirmed the arguments of other research groups while also adding some new lines of enquiry.

Keywords: disinformation, coronavirus, antivaccine, vaccine reluctance, health, echo chamber

SUMARI*

- Introducció
- Teories de la conspiració
- Reticència i discursos contraris a la vacunació
- Negacionisme i moviments contra les restriccions davant de la COVID-19
- Objectius i metodologia
- Anàlisi de resultats
 - Encaix dins de les teories de la conspiració
 - Arguments utilitzats
- Discussió i conclusions
- Referències bibliogràfiques

Autor per a correspondència / Corresponding author: Cristian Soler. Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales, Universitat d'Alacant. Carretera de Sant Vicent del Raspeig, s/n, 03690, Sant Vicent del Raspeig (Alacant)

Citació suggerida / Suggested citation: Soler Roca, C. (2022). Teories de la conspiració, negacionisme de la COVID-19 i moviments en contra de les mesures per a la contenció de la pandèmia. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 136(1), 118-131.

INTRODUCCIÓ

A final de 2019 la COVID-19 va començar a ser un problema a escala internacional. Al principi, en el continent asiàtic, i més tard, arreu del món. L'11 de març de 2020 l'OMS va declarar oficialment la pandèmia. A partir d'aquest moment la COVID-19 es va convertir en el monotema en totes les esferes socials, els contagis i morts no van parar d'ascendir i es van anar succeint diferents normatives per al control de la pandèmia.

Davant aquesta situació d'extrema gravetat van sorgir moviments socials que neguen la realitat de la pandèmia i que rebutgen les mesures preventives contra el virus. Aquests, per a aconseguir que més persones s'unisquen als seus col·lectius, tergiversen resultats d'estudis científics, utilitzen falsos experts i difonen faules, la qual cosa en moltes ocasions acaba confonent la població general i els acaba dificultant

diferenciar la informació veraç de la falsa. Tant és així que l'OMS ha declarat que no sols lluitem contra la pandèmia, sinó també contra una infodèmia, terme amb el qual es refereixen a la sobreabundància de contingut i informacions falses sobre la situació epidemiològica i a la seua ràpida propagació entre persones i mitjans de comunicació.

El rebuig a les mesures de control de la pandèmia no sols afecta i posa en perill aquells que s'hi oposen, sinó que també posa en perill la població general. Per això cal estudiar aquests moviments per a comprendre millor com funcionen i poder actuar-hi. A aquest efecte es desenvolupa aquest treball, el qual té com a objectiu comprovar si es pot emmarcar el discurs dels grups contraris a l'acceptació de les mesures preventives contra la COVID-19 dins de les teories de la conspiració (TdC a partir d'ara) i analitzar quins són els seus arguments.

* Article traduït per Víctor Puig Molina

TEORIES DE LA CONSPIRACIÓ

Encara que són molts els autors que han definit el que és una TdC, les diferents definicions tenen moltes similituds i poques diferències. Per això, tenim en compte moltes d'aquestes (Brotherton, 2013; Gallo, 2019; Jolley, 2013; Mancosu, Vassallo, i Vezzoni, 2017; Pérez Hernáiz, 2011; Rodríguez, Gualda, Morales, i Palacios, 2021; Sunstein i Vermeule, 2009; Wood, Douglas, i Sutton, 2012), en aquest treball s'entendrà per TdC les explicacions de successos alternatives a les principals o oficials, que no estan fonamentades ni verificades i són menys plausibles que aquestes altres, en les quals preval el sensacionalisme i no hi ha lloc per a l'atzar o la casualitat, tot és causal, planejat i dirigit per elits malèvoles, ocultes, molt poderoses i hàbils, amb qualitats en molts casos quasi sobrenaturals, que actuen en favor del seu propi benefici, buscant avantatges polítics, econòmics i/o socials, de manera sinistra. Conceben aquestes conspiracions com el motor de la història, i solen considerar que els causants o encobridors dels plans i les conseqüències d'aquestes elits ocultes són els governs, els científics, la indústria privada i qualsevol altra part de la societat que siga necessària per a mantenir la conspiració. També acaben simplificant la realitat social en el sentit de no tenir en compte la gran quantitat de variables que intervenen en cada succés, utilitzant explicacions monocausals i passant per alt les conseqüències no previstes de les accions. Són narratives acientífiques, ja que són discursos tancats, autoafirmatius, que es presenten com a veritats absolutes que no poden ser refutades, i sota el biaix de confirmació rebutgen directament totes les proves en contra de la seua teoria i accepten qualsevol indicatiu que siga favorable a aquesta com una prova de tenir raó. En l'actualitat les TdC i altres actituds acientífiques tenen una àmplia difusió entre la societat i són cada vegada més utilitzades per líders populistes per a buscar suports i remoure els prejudicis latents de la gent contra el sistema establert (Mancosu et al., 2017). La majoria de la literatura científica sobre el tema coincideix a assenyalar el caràcter perjudicial d'aquestes narratives. Encara que les persones que les segueixen només formen un grup minoritari, aquest pot provocar grans danys. Es podria dir que es diferencien tres grans blocs en

els quals es reflecteix el caràcter perjudicial de les TdC: la salut, les dictadures i la desconfiança en la política i les institucions (Gallo, 2019; Jolley, 2013; Mancosu et al., 2017; Rodríguez et al., 2021; Sunstein i Vermeule, 2009).

Multitud de variables influeixen perquè una persona crega en una TdC, però n'hi ha una que sembla ser la que major força predictiva té: la creença en una conspiració general que defensa que les autoritats enganyen i manipulen la població. Aquesta influeix fins al punt que una persona crega alhora dues TdC contràries o mútuament excloents (Wood et al. 2012). Diferents autors han ressaltat la importància que ha tingut Internet, la revolució digital i les xarxes socials en l'explosió de les TdC i la seua gran difusió en l'actualitat. Aquests nous mitjans de comunicació han creat un nou paradigma, en què ja no hi ha intermediaris que seleccionen la informació com en els mitjans tradicionals, sinó que qualsevol pot produir i difondre informació i accedir a aquesta. Per això uns punts de vista que abans s'haurien considerat inacceptables i ridículs són més accessibles en l'actualitat, la qual cosa s'uneix al fet que la ciutadania no aconsegueix diferenciar la informació veraç de la desinformació. En aquesta era de complexificació informacional i sobreinformació, les TdC es presenten com a simplificadores de la realitat que minimitzen la incertesa existent (Rodríguez et al., 2021; Wood, 2013).

Robert Brotherton, en el seu article «Towards a definition of 'conspiracy theory'» (2013), fa una caracterització sobre les TdC, la qual serà utilitzada en gran part de l'anàlisi de les dades d'aquest treball. En aquesta divideix les seues característiques en tres aspectes:

Context

Són afirmacions no verificades. No són considerades certes pels experts o autoritats de la matèria que tracten, encara que els que hi creuen les consideren com a veritats absolutes. Són alternatives menys plausibles que les explicacions principals. No són explicacions amb les mateixes condicions per a ser certes que les altres. Es creen com a argument contrari a les explicacions més plausibles i rebutgen

aquestes considerant-les part de l'engany. Moltes vegades l'argument conspiratiu no ofereix un relat alternatiu, sinó que simplement es basa en el fet que alguna cosa no funciona en l'explicació principal. Són sensacionalistes. Com més impacte en l'opinió pública genera i més cobertura dels mitjans rep un esdeveniment, més probabilitats té d'esdevenir objecte de les TdC.

Contingut

Defineixen tot com a causal i intencional. Segons les TdC res ocorre accidentalment, tot ocorre per acció. S'utilitzen explicacions monocausals per les quals el fet en qüestió és causa únicament dels plans de les elits ocultes. Suposen intencions malèvoles. En el món es presenten dos bàndols, el bé i el mal que lluiten entre si. I els grups ocults conspiradors són presentats com la mateixa encarnació del mal, que menyspreen la llibertat i el benestar de la humanitat i són els causants de tot el patiment i la crueltat en el món.

Raó epistèmica

Tenen poques proves o de baixa qualitat. Utilitzen com a proves de les seues narratives les petites llacunes o ambigüitats de les explicacions principals, que els experts consideren irrelevants. A més, les proves presentades per les TdC solen ser considerades de baixa qualitat pels experts de les diferents matèries. Són tancades epistèmicament. Estan aïllades davant del qüestionament i la contraargumentació que puguem rebre, i la contrainformació que puguem rebre és considerada part de l'engany. Així doncs, des de les TdC, la falta de contraargumentació contra aquestes és considerada una prova de la seua certesa, però l'existència d'aquesta contraargumentació també prova l'autenticitat de les seues teories.

RETICÈNCIA I DISCURSOS CONTRARIS A LA VACUNACIÓ

Les vacunes són una de les tecnologies que més vides han salvat (Salmerón, 2017) i són considerades com una de les eines més reeixides per a la ciència

biomèdica i la salut pública (Kata, 2009). Les seues principals característiques són que són segures i que tenen una gran eficàcia (Arrazola Martínez, et al., i Amela, segons Santillán i Rosell, 2019). Tanmateix, tot això no ha impedit que sorgisquen moviments en contra de la vacunació, els quals han portat al debat públic el seu rebuig cap a aquesta tecnologia i els seus arguments (Cruz, Rodríguez, Hortal, i Padilla, 2019). Les taxes de vacunació de diferents malalties han descendit a causa d'aquestes posicions reticents (Betsch et al., segons Lobera, Hornsey, i Díaz). Això ha acabat provocant que l'OMS, l'any 2019, inclogués la reticència a la vacunació entre les deu principals amenaces per a la salut mundial (WHO, 2019). El problema principal rau en el fet que amb només una petita part de la població sense vacunar es trenca la immunitat col·lectiva i les taxes d'infecció podrien pujar fins i tot entre la població vacunada (Lobera, et al., 2018; Santillán i Rosell, 2019).

La reticència a les vacunes s'ha definit com un retard en l'acceptació o un rebuig total a la vacunació malgrat disposar dels mitjans per a rebre-la (MacDonald, 2015; Santillán i Rosell, 2019). Aquesta reticència se situa en un contínuum entre els que accepten totes les vacunes sense dubtes i els que rebutgen qualsevol mena de vacunes (Cruz, et al., 2019; MacDonald, 2015). A l'extrem del contínuum que rebutja sense dubtes les vacunes i posa en qüestió la seguretat i l'eficàcia d'aquestes és als que se'ls ha anomenat, tradicionalment, «antivacunes» (Santillán i Rosell, 2019). Encara que el moviment contra les vacunes ha existit des del naixement d'aquesta tecnologia, el punt d'inflexió que va fer que cresqués va ser la publicació d'un article d'Andrew Wakefield el 1998, en què s'afirmava que hi havia una relació causal entre la vacuna triple vírica i l'autisme, el qual ha sigut refutat per moltes altres investigacions (Lobera, et al., 2018; Salmerón, 2017). Segons Santillán i Rosell (2019) la majoria dels arguments d'aquest sector de la població poden emmarcar-se en quatre temàtiques: la seguretat; l'efectivitat; la importància —opinen que prevenen malalties que ja no existeixen o que és millor emmalaltir que vacunar-se—, i els valors i creences, relacionats moltes vegades amb les idees

conspiranoiques que defensen que les vacunes són una estafa de les farmacèutiques. A més, ressalta en la seua argumentació la defensa de l'individualisme per a poder justificar la seua decisió sobre la no vacunació (Cruz, et al., 2019; Santillán i Rosell, 2019). D'altra banda, Lewandowsky, Gignac, i Oberauer (2013) assenyalen que la creença en TdC està fortament relacionada amb les actituds contràries a la vacunació.

NEGACIONISME I MOVIMENTS CONTRA LES RESTRICCIONS DAVANT LA COVID-19

Com ja és sabut per tots, la COVID ha generat una de les pitjors crisis de les últimes dècades, ha suposat centenars de milers de morts i al seu torn enormes pèrdues econòmiques per al món sencer. El març de 2020 ja va ser etiquetada com a pandèmia per l'OMS i, des de llavors, van augmentar exponencialment les mesures preses pels governs per a controlar l'expansió del virus. Les autoritats competents han afirmat que aquestes lleis són proporcionals a la situació; respectuoses amb les llibertats individuals, el bé comú i la justícia, i no tenen efectes col·laterals greus (CCDOMC, 2020). No obstant això, durant la pandèmia s'han creat moviments socials i grups en contra de les mesures preventives decretades pel govern, que han convocat manifestacions en què no es respectava ni l'ús de mascaretes, ni la distància social, ni cap altra mesura de seguretat (Borrell, 2020). Aquests grups neguen la gravetat de la pandèmia i creen confusió i alarma social entre la resta de la població (CCDOMC, 2020). Les teories d'aquests grups han assenyalat diferents col·lectius o persones com a causants o còmplices de la pandèmia, siguen els jueus, les farmacèutiques o fins i tot Bill Gates; sempre sense deixar molt clara la finalitat d'aquests (Andrade, 2020). Governos, com el de Bolsonaro, han comunicat a la seua població que aquest virus era poc perillós, s'han mostrat desfavorables a les mesures que es recomanaven des de les institucions sanitàries i han defensat suposats tractaments sense cap base científica (Da Silva i Da Ulysséa, 2020). A causa d'aquests moviments i altres factors que

van omplir les xarxes d'informació falsa, l'OMS va haver de declarar no sols la pandèmia, sinó també la infodèmia (Alfonso i Fernández, 2020).

Sobre el tema de les TdC referents a la COVID-19 i els moviments en contra de les mesures preventives es pot trobar poca bibliografia referida a Espanya. Els estudis existents són majoritàriament sobre els Estats Units. I, a més, solen ser de caràcter quantitatiu, sense centrar-se en quins són els arguments, sinó en la quantitat de gent que els creu, les variables que hi influeixen i les accions que comporten. Per exemple, Romer i Jamieson (2020) conclouen que la creença de la població en TdC sobre el coronavirus ha sigut alta, sobretot en la teoria que la Xina ha creat i utilitzat el virus com a arma biològica. A més, van demostrar que aquestes creences anaven en augment.

Segons la CCDOMC (2020), aquests grups creen els seus arguments a partir de tergiversar estudis, utilitzar investigacions obsoletes o directament falses, relacionar coses que no tenen res a veure entre si i usar els discursos de falsos experts. En el seu informe, aquesta mateixa comissió crea una llista dels principals arguments d'aquest col·lectiu (després de l'estudi del grup negacionista Médicos por la Verdad), els quals són:

1. Rebuig a l'existència del virus SARS-CoV-2.
2. Oposició a l'ús de mascaretes [...]
3. Oposició a les mesures de confinament, d'aïllament i a la distància social com a mesures preventives.
4. Negació de la validesa dels tests PCR.
5. Rebuig al desenvolupament de vacunes, per considerar-les ineficaces i perilloses.
6. Desqualificació de les autoritats sanitàries i dels professionals de l'epidemiologia i dels investigadors i especialistes sanitaris.
7. Divulgació d'informació relativa al fet que la malaltia COVID-19 ha sigut transmesa a través de la vacuna de la grip.

8. Propostes de desobediència a totes les mesures preventives posades en marxa.
9. Proposta de tractament de la malaltia per COVID-19 amb diòxid de clor, conegut popularment com a Suplement Mineral Miraculós (MMS per les sigles en anglés).
10. Afirmació que la contaminació electromagnètica i la tecnologia 5G són les causants de la malaltia COVID-19.
11. Una altra de les afirmacions és que «el confinament impedeix la producció de la immunitat col·lectiva». (p. 5).

Aquestes creences suposen un clar risc per a la salut pública i porten associat el desatament de mesures preventives. Contribueixen així a l'augment de contagis i morts per la malaltia, ja no sols entre la població que accepta aquestes teories, sinó també entre la població general (CCDOMC, 2020; Romer i Jamieson, 2020).

OBJECTIUS I METODOLOGIA

L'objectiu general d'aquesta investigació és comprovar si es pot emmarcar el discurs dels grups contraris a l'acceptació de les mesures preventives contra la COVID-19 dins de les TdC i analitzar quins són els seus arguments. Per a aconseguir aquest objectiu se'n proposen dos d'específics. El primer, *determinar si els col·lectius negacionistes poden ser classificats com a grups conspiranoics*. I el segon, *examinar quins són els arguments o teories divulgades per aquests grups*.

Per a aconseguir aquests objectius s'han utilitzat dades secundàries. En concret, el grup de Telegram «Docentes por la Verdad - España Oficial». La selecció d'aquesta font es deu a diversos motius. Els grups de Telegram poden esdevenir fàcilment cambres d'eco en què només es transmeta informació que estiga d'acord amb el mateix grup i es puguin censurar les opinions dissonants eliminant aquells que les expressen. El xat en qüestió s'ha mantingut molt actiu i té un nombre de membres considerable (en data de 9 de juny de

2021 compta amb 420 membres). El col·lectiu Docentes por la Verdad ha sigut convocant de diferents manifestacions contra les mesures de contenció de la pandèmia. Com que és un discurs natural (no provocat) en què els participants no coarten les seues opinions per la presència d'un investigador, permet acostar-se a aquests discursos de manera més realista tal com s'han expressat durant mesos.

El marc temporal en el qual se situa la investigació és des de desembre de 2020 fins a maig de 2021. La data d'inici es deu al fet que és el mes en què es va començar a vacunar contra la COVID-19 a Espanya, i la data de finalització, al fet que és el mes en què s'acaba d'administrar la pauta completa de vacunació a la majoria del professorat (col·lectiu en què principalment se centra el grup en qüestió). Per tant, prenent com a referència els dies, el període temporal es compon de 182 dies. Amb un 95 % de nivell de confiança i un 5 % de marge d'error, n'ha resultat una mostra de 124 dies. S'ha utilitzat un mostreig sistemàtic amb la funció $K=N/n$, amb resultat d'1,46. Per tant, començant pel primer dia de la mostra, s'han seleccionat dos dies consecutius i descartat el següent i s'ha repetit fins a acabar el període temporal triat.

La tècnica d'anàlisi de dades utilitzada ha sigut l'anàlisi de contingut. Per a complir el primer objectiu específic, s'utilitzarà la caracterització de les TdC de Brotherton (2013). En aquesta es parla de set trets, dels quals sis s'han convertit en categories per a l'anàlisi. Les categories queden així: *afirmacions no verificades, alternatives menys plausibles, causalitat i intencionalitat, intencions malèvoles, poques proves o de baixa qualitat i tancaments epistèmics*. El seté tret que ha quedat exclòs de l'anàlisi com a tal ha sigut el sensacionalisme, ja que el tema de la pandèmia ja és per si mateix sensacionalista. Per tant, aquest tret ja es compliria. Per al segon objectiu, s'ha partit dels arguments recollits per la CCDOMC (2020), els quals han sigut convertits en les categories: *rebuig a l'existència del virus, oposició a l'ús de mascaretes, oposició al confinament i la distància social, negació de la validesa de les proves per a la detecció de la COVID-19, rebuig a les vacunes per a la COVID-19, desqualificació*

de sanitaris i experts, relació causal entre la vacuna de la grip i la COVID-19, propostes de tractaments alternatius, relació causal entre el 5G i la COVID-19 i defenses de la immunitat de ramat a partir del contagi massiu. Encara que hi haja aquesta precodificació, com que altres estudis han trobat altres arguments, s'ha deixat llibertat per a poder codificar altres categories si apareixen durant l'anàlisi d'idees diferents.

ANÀLISI DE RESULTATS

Encaix dins de les teories de la conspiració

Totes les característiques per les quals es defineix, segons Brotherton (2013), una TdC es van trobar en aquest xat de Telegram. Com ja s'ha esmentat en la metodologia, el sensacionalisme s'hi troba implícit pel fet que el tema que es tracta és una pandèmia que ha sigut el centre d'atenció de tot el món durant mesos. Els altres sis trets definitoris apareixen constantment durant tots els mesos estudiats (vegeu la Taula 1). Per això, tant per context com per contingut i per raó epistèmica, el col·lectiu estudiat pot emmarcar-se en les TdC.

Context

Les afirmacions no verificades van tractar de diferents temes: suposats grans perjudicis i malalties que provoca l'ús de mascaretes, tractaments alternatius per a curar la COVID-19 o que les proves PCR no serveixen per a detectar el coronavirus. Com assenyala Brotherton (2013), aquells que defensen aquestes idees afirmen que són reals i que no estan acceptades per la ciència a causa de les manipulacions de les elits.

S'ha pogut comprovar com la gran majoria de teories utilitzades pels participants del xat es basaven en suposats errors en la teoria principal que no podrien posar-la en qüestió, encara que fossen reals, o simplement eren teories molt poc detallades que en cap cas podien considerar-se al mateix nivell que les explicacions oficials i simplement són alternatives explicatives menys plausibles. Per exemple, demostren que les vacunes eren perjudicials per a la salut i podien causar la mort perquè, suposadament, les companyies d'assegurances no acceptaven fer assegurances de vida a persones vacunades. També s'utilitzen correlacions com si fossen relacions causals clares.

Taula 1 Taula de freqüències. Caracterització.

ASPECTE	CATEGORIA	FREQÜÈNCIA
Context	Afirmacions no verificades	66
	Alternatives menys plausibles	55
Contingut	Causalitat i intencionalitat	94
	Intencions malèvoles	90
Raó epistèmica	Poques proves o de baixa qualitat	43
	Tancaments epistèmics	66

FONT: elaboració pròpia

Les companyies d'assegurances franceses es neguen a assegurar els vacunats. Cal alguna prova més del fet que són roïnes?

Contingut

La causalitat és present en quasi totes les afirmacions desenvolupades que es fan dins del grup. Les vacunes, les mascaretes, les PCR, el virus... tot és part d'un pla. De fet, de manera satírica se solen referir a la pandèmia com a «plandèmia», per a deixar clar que hi ha algú darrere de tot. Els conspiradors són molt diversos (el Govern d'Espanya, el de la Xina, les farmacèutiques, Bill Gates i altres) i tenen com a còmplices els mitjans de comunicació, els científics i els sanitaris. L'atzar no entra dins de les explicacions d'aquestes persones i ho deixen clar en la conversa següent:

Usuari 1: «Des del meu punt de vista, res és casual amb tot el que està succeint.»

Usuari 2: «Tot és causalitat.»

Usuari 3: «Tot és programat al mínim detall.»

Aquests plans sempre tenen finalitats malvades, siga donar un colp d'estat, reduir la població, controlar els ciutadans o simplement enriquir-se. A més, per a arribar als seus objectius fan qualsevol cosa sense cap mena d'escrúpols.

Raó epistèmica

Durant tota l'anàlisi dels missatges es va poder detectar que les proves que aportaven per a donar suport a les seues narratives eren pràcticament inexistents, de poca qualitat o directament falses. Normalment, es proporcionava com a prova que ho havien vist en vídeos de YouTube, algun blog o uns altres canals de Telegram.

No obstant això, qualsevol argumentació contrària era presentada sempre com a manipulació. A més, com que tenien el control dels participants, si algú entrava en el grup i rebatia la línia argumental del grup, n'era expulsat ràpidament. Quan els mitjans de comunicació criticaven el col·lectiu i els posaven d'exemple de desinformació, els membres

del grup es vanaven que si els paraven atenció, era perquè estaven descobrint la veritat. Per tant, queda clar que compleixen el tret de ser un grup tancat informativament i que es converteixen en una cambra d'eco.

Segons @rtve #VerificaRTVR estem en el subgrup blau de desinformadors sobre la #plandèmia, negacionistes i blablabla. Amb els diners dels nostres impostos haurien de dedicar-se a fer periodisme i no propaganda.

Arguments utilitzats

Com es pot veure en la Taula 2, en el xat s'han trobat tots els arguments que la CCDOMC (2020) assignava al col·lectiu Médicos por la Verdad, però també alguns de diferents. El que queda clar és que la finalitat principal del col·lectiu és oposar-se a l'ús de mascaretes i a les vacunes contra la COVID-19. Aquests temes es tractaven constantment i són els dos que més hi van aparèixer, amb un total de 307 vegades per al rebuig a la vacuna i de 278 ocasions per a l'oposició a les mascaretes. Ambdues quintupliquen les aparicions de la següent categoria que més hi apareix, les apel·lacions a la llibertat (52 vegades).

Les argumentacions en contra de les vacunes anaven des de simplement desconfiar de la seguretat d'aquestes i desconfiança per haver-se desenvolupat en molt poc temps, fins a pensar que són una estratègia de les elits per a un pla eugenèsic o per a inserir microxips a la població i controlar-la amb el 5G. Al seu torn, s'animaven entre els participants a no vacunar-se i intentar que les seues persones més pròximes tampoc ho fessen. Es magnificaven els efectes secundaris confirmats per les mateixes farmacèutiques i se n'inventaven d'altres com l'autisme (argument típic ja amb altres vacunes). A més, es desinformava sobre els components que contenien o sobre suposades morts quasi instantànies després d'administrar-les per a afirmar el perill que podien suposar. També se'ls solia atacar per utilitzar (algunes) nova tecnologia i ser d'ARN missatger, la qual cosa segons ells modificaria el nostre ADN. Altres arguments utilitzats han sigut

que fan tornar les persones estèrils o que afebleixen el nostre sistema immunològic. Quant a les mascaretes, el més freqüent eren missatges sobre les seqüeles i efectes adversos que produïa el seu ús, principalment hipòxia, però també es negava la seua eficàcia per a filtrar els virus. Al seu torn, també es rebutjaven per ser, per a ells, un símbol de sotmetiment a «aquesta gran mentida». De les mascaretes, se'n deia despectivament «boços». I entre els participants s'animava a no portar-la, portar-la sense tancar el nas quan poguessen ser amonestats i no controlar mai que els seus alumnes i fills la

portessen correctament posada. Els membres del grup també rebutjaven altres mesures preventives com el confinament i la distància social. Per a oposar-se a totes les mesures preventives s'apel·lava a la llibertat individual, amb la qual cosa es va crear una altra categoria per a recollir aquest argument.

Un altre argument que hi va aparèixer va ser la inexistència del virus (32 vegades). Paradoxalment, apareixia en moltes ocasions amb la infravaloració dels perills que aquest suposava, cosa típica de les TdC, en què la creença en una teoria superior i vaga

Taula 2 Taula de freqüències. Arguments.

CATEGORIA	FREQÜÈNCIA	CATEGORIA	FREQÜÈNCIA
Rebuig a les vacunes contra la COVID-19	307	Propostes de tractaments alternatius	18
Oposició a l'ús de mascaretes	278	Relació causal entre el 5G i la COVID-19	15
Apel·lacions a la llibertat	52	Afirmació que les autoritats assassinen de manera activa	14
Rebuig a l'existència del virus	32	Rebuig a l'ús de gel hidroalcohòlic	11
Negació de la validesa de proves de detecció de la COVID-19	29	Oposició a la ventilació de llocs tancats	10
Infravaloració del caràcter perjudicial del virus	27	Advocar per la immunitat de ramat a partir del contagi massiu	8
Desqualificació de sanitaris i experts	23	Relació causal entre la vacuna de la grip i la COVID-19	7
Oposició al confinament i la distància social	22	Rebuig a l'ús de termòmetres d'infrarojos	2

FONT: elaboració pròpia

que afirma que estem sent enganyats justifica la creença en dues teories excloents entre si i contradictòries. La negació de la validesa de les proves PCR per a detectar el virus hi va aparèixer 29 vegades i solia estar acompanyada d'una notícia falsa que deia que el creador d'aquest instrument havia confirmat que no servia per a detectar la COVID-19. La desqualificació de les autoritats sanitàries es va dur a terme per ser vistes com a còmplices de la farsa, per la qual cosa se'ls titla de «covards i col·laboracionistes». L'OMS rep una gran quantitat d'aquestes crítiques per ser l'autoritat més rellevant a escala mundial i declarar oficialment la pandèmia. En la Taula 2 es pot veure que hi han aparegut altres arguments, però la seua freqüència és baixa, per la qual cosa, encara que aquestes afirmacions existeixen en el col·lectiu, són minoritàries.

DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

Amb aquest treball s'ha aconseguit donar resposta als objectius proposats. S'ha emmarcat el discurs del grup estudiat dins de les TdC seguint les característiques que proposa Robert Brotherton (2013). Amb l'anàlisi del xat s'ha pogut veure com compleix tots els trets de context, de contingut i de raó epistèmica, per la qual cosa clarament es pot considerar que és un grup conspiranoic. Centrant-se en un tema amb gran repercussió pública creen uns discursos dicotòmics en què el món es divideix entre el bé i el mal. El bé està representat per ells, els «desperta», que saben tota la veritat i lluiten per la llibertat i els seus drets. El mal està representat per unes elits malèvols que controlen el món al seu antull i estan utilitzant la pandèmia per als seus propis fins, siga enriquir-se o controlar la població. Per a mantenir la farsa aquests poderosos grups necessiten còmplices i entre aquests se situen el personal sanitari i els mitjans de comunicació. Per als participants del xat res és casual, tot té una intenció i està planejat per aquestes elits que no tenen escrúpols. Les seues teories són poc detallades i es basen a criticar que alguna cosa no funciona en l'explicació principal sense donar una explicació diferent i fonamentada.

Es nodreixen de faules i informacions no verificades per la ciència ni les autoritats, ja que les afirmacions oficials són considerades manipulacions dels grups que conspiren, i que intenten desmentir les seues teories només reforça la idea que ells tenen raó. Finalment, les seues proves solen ser escasses o de baixa qualitat, com ara declaracions de testimonis o vídeos de YouTube.

Sobre els arguments que utilitzen, la investigació ha aconseguit reafirmar el llistat que va fer l'any passat la CCDOMC en el seu informe sobre les tesis negacionistes, però s'han inclòs nous elements en aquesta llista. Aquests arguments es podrien organitzar en quatre blocs: l'oposició a les mesures per a la contenció de la pandèmia; la posada en qüestió de l'origen del virus, si aquest és cert i la seua perillositat; el rebuig a les tecnologies sanitàries, i, finalment, la crítica als experts i sanitaris. Una cosa que ha quedat clara és que hi ha dos arguments que destaquen sobre la resta. Aquests són l'oposició a l'ús de mascaretes i a la vacunació. Pràcticament, tota la informació del grup s'acabava relacionant amb aquests dos temes. Les apel·lacions a la llibertat també eren una constant en el grup, i amb aquestes s'oposaven a les mesures de prevenció. La posada en qüestió de la ciència biomèdica feia dubtar de l'efectivitat de les proves per a detectar la COVID-19. Ahora que no creuen que el virus existisca, molts defensen que és poc perillós, que tan sols és una grip molt lleu. Això resulta contradictori i mostra com les teories concretes de la conspiració estan supeditades a una altra de superior que es basa en el dubte de l'explicació oficial, per la qual cosa s'arriba a creure en teories contradictòries (Wood, et al., 2012). Com que consideren que tot és un pla de les elits i que tant el personal sanitari com els científics són còmplices de la conspiració, aquests són objecte de desqualificacions i insults.

L'estudi compta amb la limitació d'estudiar només un col·lectiu dels que s'ha tendit a definir com a negacionistes, per la qual cosa no es pot extrapolar a tots els grups que s'oposen a les mesures de prevenció de la pandèmia. No obstant això, as-

senyala que, si no tots, part d'aquests moviments són grups conspiranoics, i obri la porta a l'estudi de com funcionen, a Espanya, els xats de Telegram com a cambres d'eco en què es difon informació

conspiranoica, així com a l'estudi dels col·lectius que rebutgen i actuen contra les mesures de prevenció de la pandèmia i que, per tant, no sols es posen en perill a si mateixos, sinó també a tot el món.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Alfonso, I., i Fernández, M. (2020). Comportamiento informacional, infodemia y desinformación durante la pandemia de COVID-19. *Anales De La Academia De Ciencias De Cuba*, 10(2). <http://www.revistacuba.sld.cu/index.php/revacc/article/view/882>
- Andrade, G. (2020). Belief in Conspiracy Theories About covid-19 Amongst Venezuelan Students: A Pilot Study. *Revista Colombiana de Psicología*, 30(1). <https://doi.org/10.15446/rcp.v30n1.87357>
- Borrell, F. (2020). COVID-19, una oportunidad para reflexionar sobre la toma de decisiones en la incertidumbre. *Folia Humanística*, 2(3), 1-46. <http://doi.org/10.30860/0068>
- Brotherton, R. (2013) Towards a definition of 'conspiracy theory'. *PsyPAG Quarterly*, (88), 9-14. <http://www.psyPag.co.uk/the-quarterly/quarterly-back-issues/>
- CCDOMC (2020). *Informe sobre las tesis negacionistas a propósito de la pandemia COVID-19 producida por el SARS-CoV-2*. <https://www.cgcom.es/coronavirus/comunicados-comision-central-deontologia>
- Cruz, M., Rodríguez, A., Hortal, J., i Padilla, J. (2019). Reticencia vacunal: análisis del discurso de madres y padres con rechazo total o parcial a las vacunas. *Gaceta Sanitaria*, 33(1), 53-59. <https://doi.org/10.1016/j.gaceta.2017.07.004>
- Da Silva, I., i Da Ulysséa, D. (2020). Entre a pandemia e o negacionismo: a comunicação de riscos da Covid-19 pelo Ministério da Saúde do Brasil. *Chasqui, Revista Latinoamericana de Comunicación*, (145), 261-280. <https://doi.org/10.16921/chasqui.v1i145.4350>
- Gallo, A. M. (2019). Teorías de la conspiración: de la paranoia al genocidio. *Estudios humanísticos. Filología*, (41), 217-243. <https://doi.org/10.18002/ehf.v0i41.5942>
- Jolley, D. (2013). The detrimental nature of conspiracy theories. *PsyPAG Quarterly*, (88), 35-39. <http://www.psyPag.co.uk/the-quarterly/quarterly-back-issues/>
- Kata, A. (2009). A postmodern Pandora's box: Anti-vaccination misinformation on the Internet. *Vaccine*, 28, 1709-1716. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2009.12.022>
- Lewandowsky, S., Gignac, G., i Oberauer, K. (2013). The Role of Conspiracist Ideation and Worldviews in Predicting Rejection of Science. *PLoS ONE*, 8(10), 1-11. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0075637>
- Lobera, J., Hornsey, M. J., i Díaz, C. (2018). Los factores que influyen en la reticencia a la vacunación en España. En J. Lobera i C. Torres (Ed.), *Percepción social de la ciencia y la tecnología 2018* (p. 13-36). Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología.
- MacDonald, N. E. (2015). Vaccine hesitancy: Definition, scope and determinants. *Vaccine*, 33, 4161-4164. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2015.04.036>
- Mancosu, M., Vassallo, S., i Vezzoni, C. (2017). Believing in Conspiracy Theories: Evidence from an Exploratory Analysis of Italian Survey. *Data, South European Society and Politics*, 22(3), 327-334. <https://doi.org/10.1080/13608746.2017.1359894>
- Pérez Hernáiz, H. A. (2011). La sociedad iluminada: las teorías de la conspiración como respuesta secularizada al problema del mal en el mundo. *Intersticios: Revista Sociológica de Pensamiento Crítico*, 5(1), 115-122. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3803329>
- Rodríguez, I., Gualda, E., Morales, E., i Palacios, M. S. (2021). Is the Use of Digital Social Networks Associated with Conspiracy Theories? Evidence from Spain's Andalusian Society. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, (173), 101-120. <http://dx.doi.org/10.5477/cis/reis.173.101>
- Romer, D., i Jamieson, K. H. (2020). Conspiracy theories as barriers to controlling the spread of COVID-19 in the U.S. *Social Science & Medicine*, 263, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113356>
- Salmerón, J. A. (2017). Oposición a las vacunas en Chile. Análisis de un caso reciente. *Revista Chilena de Derecho*, 44(2), 563-573. <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-34372017000200563>

- Santillán, A., i Rosell, I. (2019). Discurso antivacunas en las redes sociales: análisis de los argumentos más frecuentes. *Tiempos de Enfermería y Salud*, 1(5), 50-53. <https://tiemposdeenfermeriaysalud.es/journal/article/view/15>
- Sunstein, C., i Vermeule, A. (2009). Conspiracy Theories: Causes and Cures. *The Journal of Political Philosophy*, 17(2), 202-227. <http://nrs.harvard.edu/urn-3:HUL.InstRepos:10880581>
- Wood, M., Douglas, K., i Sutton, R. (2012). Dead and Alive: Beliefs in Contradictory Conspiracy Theories. *Social Psychological and Personality Science*, 3(6), 767-773. <https://doi.org/10.1177%2F1948550611434786>
- Wood, M. (2013). Has the internet been good for conspiracy theorising? *PsyPAG Quarterly*, (88), 31-34. <http://www.psympag.co.uk/the-quarterly/quarterly-back-issues/>
- WHO (2019). *Ten threats to global health in 2019* (en línea). <https://www.who.int/emergencies/ten-threats-to-global-health-in-2019>.

